

УДК 338.27

Т. А. Жадан,
ст. викладач, Національний технічний університет, "Харківський політехнічний інститут"

ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВИЙ ПІДХІД ДО ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ ОЛІЙНО-ЖИРОВОЇ ГАЛУЗІ

T. Zhadan,
Senior Lecturer, National technical university "Kharkov polytechnic institute"

PROGRAM AND TARGET APPROACH TO THE STATE SUPPORT OF DEVELOPMENT OF OIL AND FAT INDUSTRY

У статті обґрунтовано необхідність вирішення проблем розвитку експортного потенціалу олійно-жирової галузі програмно-цільовим методом, розглянуто сутність категорії "програмно-цільовий підхід", уточнено зміст програмно-цільового підходу до державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі, запропоновано логічну схему побудови та реалізації цільової програми підтримки розвитку олійно-жирової галузі, обґрунтовано шляхи та засоби державної підтримки розвитку експортного потенціалу олійно-жирової галузі.

Article proves need of the solution of problems of development of an export potential of oil and fat industry a program and target method, considers essence of the category "program and target approach", specifies the content of program and target approach to the state support of development of oil and fat industry, offers the logical scheme of construction and implementation of the target program of support of development of oil and fat industry, proves ways and means of the state support of development of an export potential of oil and fat industry.

Ключові слова: програмно-цільовий підхід, державна підтримка, розвиток, олійно-жирова галузь, методи, інструменти.

Key words: program and target approach, state support, development, oil and fat industry, methods, instruments.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Тенденції розвитку олійно-жирової галузі засвідчують, що галузь є однією з базових в агропромисловому комплексі та національній економіці України, яка формує засади збереження економічної, продовольчої, енергетичної та екологічної безпеки держави, створює умови для розвитку технологічно пов'язаного з нею сільського господарства, забезпечує мультиплікативний ефект для розвитку інших галузей національної економіки.

Певна стабілізація і нарощування обсягів виробництва олійно-жирової продукції у 2000—2013 рр.

дали змогу підвищити рівень споживання соняшникової олії на душу населення, який протягом останніх років залишається на рівні раціональних норм. Крім вирішення проблем продовольчої безпеки держави щодо стабільного забезпечення населення країни якісною, безпечною, доступною олійно-жировою продукцією, галузь спроможна здійснити значний внесок у розв'язання світової проблеми голоду. Маючи потенціал виробництва, який значно перевищує внутрішні потреби ринку, олійно-жирова галузь України здатна в повній мірі реалізувати свій експортний потенціал, що сприятиме розвитку національної економіки, ефек-

Таблиця 1. Найтипівіші підходи до розуміння категорій "програма", "ціль", "програмно-цільовий метод" та "програмно-цільовий підхід"

Автор, джерело	Визначення
	Програма
Ушаков Д.Н. [1] Ожегов С.І. [2]	Програма (від грец. programma – оголошення) – план діяльності, роботи
Сфремова Т.Ф. [3]	Програма – план діяльності, зміст роботи; сукупність дій і заходів для досягнення чого-небудь
Райзберг Б.А. [4]	Програма економічна – сукупність взаємозв'язаних заходів, планів дій, спрямованих на досягнення єдиної цілі, рішення однієї проблеми.
Грицанов А.А. [5]	Програма – покроковий (поетапний) спосіб організації діяльності будь-якого змісту, а також організація і реалізація пізнавальних (дослідницьких) процедур
	Ціль
Ушаков Д.Н. [1]	Ціль – це те, чого прагнуть, що намічено досягнути; межа, намір, які необхідно здійснити
Великий енцикл. словник [6]	Ціль – ідеальне, уявне передбачення результату діяльності. В якості безпосереднього мотиву ціль спрямовує і регулює людську діяльність
Ожегов С.І. [2]	Ціль – це предмет прагнення, те, що треба, бажано здійснити
Енциклопедія епістемології та філософської науки [7]	Ціль – це кінцевий результат діяльності людини (або колективу людей), попереднє ідеальне уявлення про який (спільно із бажанням його досягти) зумовлює вибір відповідних засобів і системи специфічних дій щодо його досягнення
	Програмно-цільовий метод (підхід)
Великий енциклопедичний словник [6]	Програмно-цільовий метод в економіці – пов'язує цілі з ресурсами за допомогою програм. Кожна програма – комплекс заходів щодо реалізації однієї або декількох цілей і підцилей розвитку господарства, впорядкованих у вигляді «дерева цілей»
Райзберг Б.А. [8, с. 7]	Програмно-цільовий метод представляє собою спосіб вирішення крупних і складних проблем за допомогою вироблення і проведення системи програмних заходів, орієнтованих на цілі, досягнення яких забезпечує вирішення існуючих проблем
Борисевич В.І., Кандаурова Г.А., Кандауров Н.Н., Антонова Н.Б. [9, с. 85]	Сутність програмно-цільового методу полягає у відборі основних цілей соціального, економічного і науково-технічного розвитку, розробці взаємопов'язаних заходів по їх досягненню в намічені терміни при збалансованому забезпеченні ресурсами з урахуванням ефективного їх використання
Зубаков В.Д., Гладков Г.С. [10, с. 27]	Програмно-цільовий метод об'єднує в собі три аспекти виробництва – територіальний, галузевий і цільовий
Любовний В.Я., Зайцев І.Ф., Воякіна А.Б., Пчелінцев О.С. [11]	Основним в програмно-цільовому підході є органічне поєднання чітко структурованої змістовної частини програми з формуванням і використанням організаційного і фінансового механізмів її реалізації, контролем реалізації (останнє є одночасно і елементом активно функціонуючого зворотного зв'язку)
Петрович М.В. [12, с. 124]	Програмно-цільовий підхід виражає об'єктивну діалектику єдності компонентів соціальної системи, підлеглість, узгодженість частин з цілим
Гречук Т.Л. [13, с. 8]	Сутність програмно-цільового підходу полягає в побудові програми цілереалізуючих дій, виконанні набору процедур, що формують їх склад і дозволяють переконатися, що сплановані дії приводять до досягнення встановлених цілей

тивній інтеграції у світовий економічний простір та зростанню доходів населення, задіяного в цій та суміжних галузях.

У той же час, основними проблемами, які стримують розвиток експортного потенціалу олійно-жирової галузі, залишаються наступні: низька товарна диверсифікованість експорту олійно-жирової галузі, в якому переважає нерафінована (сира) соняшникова олія з низьким ступенем переробки соняшнику; нестабільність конкурентних позицій олійно-жирової продукції українського походження на зовнішніх ринках; незадовільний рівень забезпеченості насінням соняшнику зростаючих потреб експортоорієнтованих переробних потужностей олійно-жирової галузі; невідповідні умови кредитування (високі процентні ставки, короткі строки надання кредитів, складність їх оформлення, відсутність кредитної історії, ліквідної застави та ін.) обмежують доступність банківських кредитів для значної кількості суб'єктів господарювання олійно-жирової галузі, що створює проблему закупівлі олійної сировини в період її заготівлі, стримує впровадження інноваційних технологій, модернізацію існуючих, будівницт-

во нових експортоорієнтованих виробництв та об'єктів олійно-жирової галузі, випуск високоякісної, безпечної та конкурентоспроможної на світовому ринку олійно-жирової продукції; низькі темпи техніко-технологічного оновлення виробництва, незадовільний рівень інвестування в модернізацію та створення експортоорієнтованих виробництв олійно-жирової галузі; недостатня узгодженість та системність законодавства України, що регулює правовідносини на ринку олійно-жирової продукції.

Отже, існуючі численні проблеми розвитку експортного потенціалу олійно-жирової галузі потребують пошуку шляхів та засобів державної підтримки, спрямованих на їх розв'язання.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питаннями розвитку теорії та практики розробки програм державної підтримки розвитку окремих галузей та національної економіки в цілому займалися такі відомі науковці, як О. Амоша, Н. Антонова, В. Борисевич, В. Геєць, Г. Гладков, В. Зубаков, Г. Кандаурова, Н. Кандауров, М. Ки-

зим, Б. Райзберг та інші. Водночас чимало питань щодо пошуку шляхів та засобів державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі залишаються недостатньо дослідженими та потребують теоретичного, методичного та практичного вирішення.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Обґрунтувати необхідність вирішення проблем розвитку експортного потенціалу олійно-жирової галузі програмно-цільовим методом; уточнити зміст категорії "програмно-цільовий підхід до державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі"; запропонувати логічну схему побудови та реалізації цільової програми підтримки розвитку олійно-жирової галузі; обґрунтувати шляхи та засоби державної підтримки розвитку експортного потенціалу олійно-жирової галузі.

РЕЗУЛЬТАТИ

Необхідність вирішення зазначеного спектру проблем розвитку олійно-жирової галузі програмно-цільовим методом викликана неможливістю їх розв'язання за рахунок використання діючого ринкового механізму та лише засобами галузевого чи територіального управління і потребує державної підтримки, координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадського та приватного сектору. Крім того, проблема розвитку експортного потенціалу олійно-жирової галузі та збільшення обсягів експорту олійно-жирової продукції має міжгалузевий характер, що вимагає координації міжгалузевих зв'язків технологічно пов'язаних галузей і виробництв: сільського господарства як виробника та постачальника олійної сировини; галузями харчової, машинобудівної, нафтопереробної, хімічної промисловості; виробничою, транспортною, фінансовою інфраструктурою та ін.

Програмно-цільовий метод є одним з найбільш ефективних методів державної підтримки та дієвим способом вирішення гострих проблем розвитку експортного потенціалу олійно-жирової галузі, який передбачає зосередження ресурсів, концентрації зусиль, цільової орієнтації засобів та узгодженості цілереалізуючих дій. Програмна методологія ґрунтується на таких базисних поняттях, як "програма", "ціль", "програмно-цільовий метод", "програмно-цільовий підхід", трактування яких у науковій економічній літературі наведено у таблиці 1.

Поєднання понять "програма" і "ціль" утворюють категорію "програмно-цільова діяльність" з модифікаціями "програмно-цільовий метод", "програмно-цільове управління", "цільові програми", а поєднання понять "програмність" і "цілеспрямованість" дозволяє виділити коло програмних дій у сукупність цілеспрямованих заходів. Ці заходи утворюють цілеспрямований програмно-

цільовий комплекс, в якому мета діяльності стає головним орієнтиром та сполучною ланкою всієї системи дій.

Отже, програмно-цільова діяльність представляє собою систему майбутніх заходів та дій, реалізація яких дозволяє забезпечити досягнення єдиної, раніше поставленої, мети. Програмно-цільова діяльність має такі форми прояву як "програмно-цільове планування" та "програмно-цільове управління". Всі види та форми діяльності (прогнозування, планування, організація, координація, контроль), які здійснюються на програмно-цільовій основі, базуються на загальній методології, яка отримала назву програмно-цільовий підхід або програмно-цільовий метод [8, с. 6—7].

Таким чином, вважаємо, що сутність програмно-цільового підходу до державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі полягає в узгодженому поєднанні системи визначених цілей і завдань з сукупністю взаємозв'язаних програмних заходів та дій, спрямованих на реалізацію поставленої мети та вирішення цільових завдань щодо ослаблення або усунення проблем розвитку олійно-жирової галузі.

Основним інструментом програмно-цільового методу є державні цільові програми. Застосування програмно-цільового підходу до державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі спирається на логічну схему побудови державних цільових програм: "цілі програм" → "шляхи досягнення програмних цілей" → "способи (інструменти) досягнення мети" → "засоби, необхідні для практичної реалізації мети". Ця логічна схема відображає основний методологічний принцип програмно-цільового підходу, згідно якого визначені програмні цілі реалізуються за допомогою сукупності програмних заходів, шляхів і способів розв'язання проблем при умові наявності необхідних засобів та ресурсів.

З урахуванням зазначеного та спираючись на основні вимоги щодо змісту, структури, порядку розроблення та виконання державних цільових програм, які наведені у Законі України "Про державні цільові програми" № 1621-IV від 18.03.2004 р. та "Порядку розроблення та виконання державних цільових програм", затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 106 від 31.01.2007 р., логічна схема побудови та реалізації цільової програми підтримки розвитку олійно-жирової галузі наведена на рисунку 1.

При обґрунтуванні головної мети та напрямів розвитку олійно-жирової галузі потрібно виходити із законодавчо визначених пріоритетів державної аграрної політики. Необхідність державної підтримки розвитку експортного потенціалу олійно-жирової галузі та нарощування обсягів експорту олійно-жирової продукції відповідає:

1) стратегічним цілям державної аграрної політики та ґрунтується на її основних пріоритетних

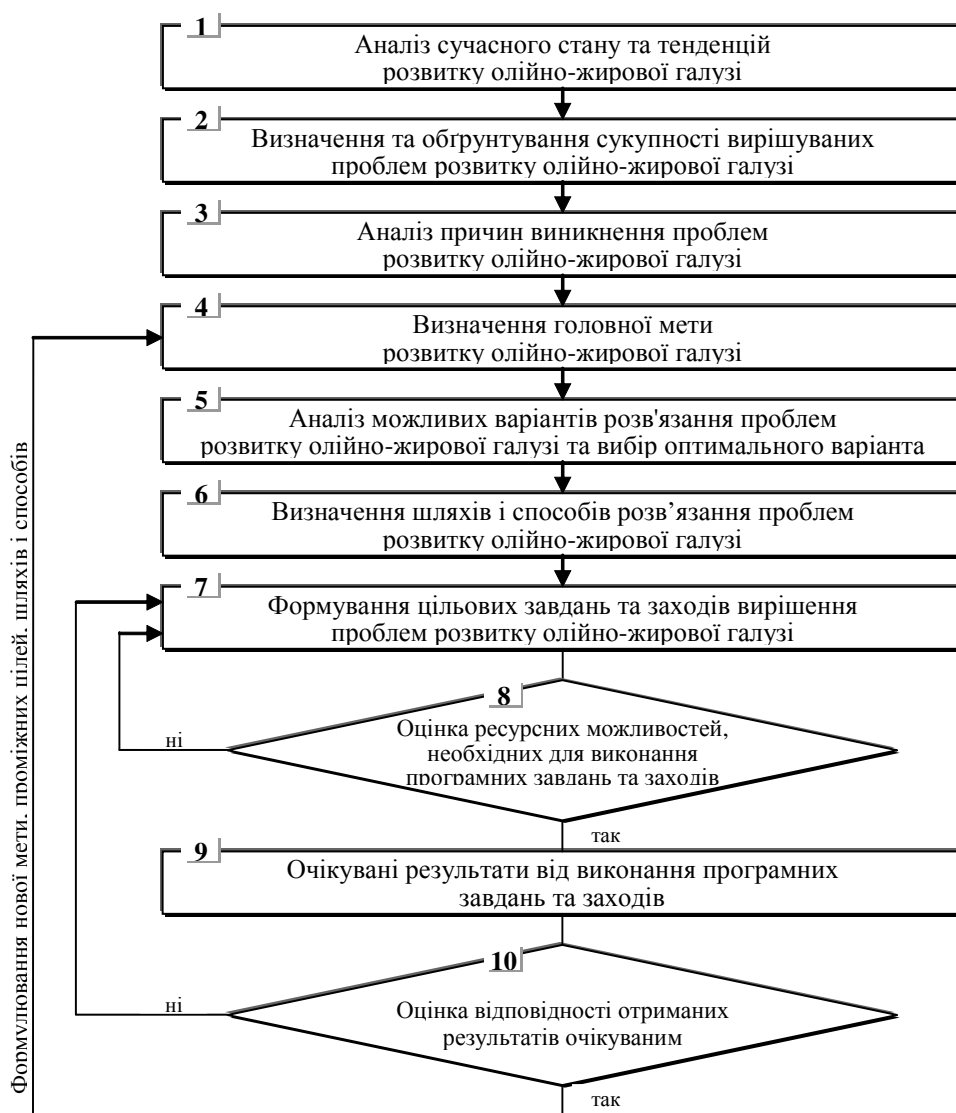


Рис. 1. Логічна схема побудови та реалізації цільової програми підтримки розвитку олійно-жирової галузі

Джерело: власна розробка автора.

напрямах, які визначені Законом України "Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року" № 2982-IV від 18.10.2005 р. У статті 2 цього закону зазначено, що однією із стратегічних цілей державної аграрної політики є перетворення аграрного сектору на високоефективний, конкурентоспроможний на внутрішньому та зовнішньому ринках сектор економіки держави, а у статті 3 визначено основні пріоритетні напрямки державної аграрної політики, серед яких:

— державна підтримка суб'єктів аграрного сектору шляхом концентрації державних ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку, формування сприятливої цінової, фінансово-кредитної, страхової, податкової та бюджетної політики, забезпечення раціональних внутрішньогалузевих і міжгалузевих економічних відносин;

— створення сприятливих умов для реалізації експортного потенціалу аграрного сектору економіки;

2) головній меті та основним завданням розвитку продовольчого ринку в умовах реформування аграрного сектору економіки України згідно з Указом Президента України "Про заходи щодо розвитку продовольчого ринку та сприяння експорту сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів" № 601/2001 від 07.08.2001 р.;

3) Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України № 806-р від 17.10.2013 р.;

4) Стратегії просування продукції агропромислового виробництва на зовнішні ринки, затвердженої наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України № 365 від 26.07.2011 р., яка розроблена на виконання Національного плану дій на 2011 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010—2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспро-

роможна економіка, ефективна держава", затвердженого Указом Президента України № 504/2011 від 27.04.2011 р.

Враховуючи зазначене, головною метою державної цільової програми підтримки розвитку олійно-жирової галузі України має стати розвиток її експортного потенціалу та збільшення обсягів експорту олійно-жирової продукції.

Існує декілька варіантів розвитку експортного потенціалу олійно-жирової галузі України, якими теоретично можна досягнути нарощування обсягів виробництва та збільшення експорту олійно-жирової продукції.

Перший варіант передбачає розвиток експортного потенціалу олійно-жирової галузі шляхом поступових еволюційних змін під впливом дії лише ринкових чинників (генетичний або природний розвиток). Але при цьому варіанті цілком можливим є виникнення ситуації, за якої учасники ринку, керуючись ринковими силами, підвищуватимуть внутрішні ціни на соняшникову олію та продукти її переробки до рівня світових, що негативно позначиться на її доступності для соціально вразливих верств населення країни. Враховуючи низьку еластичність попиту на соняшникову олію від її ціни та низьку платоспроможність значної частки населення України, розвиток олійно-жирової галузі за цим варіантом є маловірогідним, оскільки органи державної влади не допустять повної лібералізації ринку соняшникової олії.

Другий варіант характеризується оперативними несистемними втручаннями органів державної влади в поточну ситуацію на ринку соняшникової олії щодо вжиття тих чи інших регулюючих заходів як то декларування цін, квотування експорту, введення експортного мита на соняшникову олію (намічалось з 01.01.2012 р. у розмірі 10% від її митної вартості), зниження або повна відміна експортного мита на насіння соняшнику у разі підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та ін. Отже, недостатня прогнозованість та прозорість державної регуляторної політики, посилення адміністративного впливу стримують розвиток експортного потенціалу олійно-жирової галузі, стають на заваді нарощування обсягів експорту олійно-жирової продукції, завдають значних збитків товаровиробникам галузі, її інвесторам, кредиторам та іншим учасникам ринку. Саме такий варіант зараз фактично спостерігається на ринку соняшникової олії.

Сутність третього альтернативного варіанту полягає у розробці та реалізації сукупності заходів державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі, спрямованих не стільки на усунення поточних проблем в галузі, а скільки на їх прогнозування та упередження виникнення (спрямований селективний розвиток). Цей варіант передбачає залучення до участі в ньому всіх суб'єктів ринку як державного, так і при-

ватного сектору з метою пошуку найбільш оптимальних шляхів та заходів розв'язання проблем розвитку експортного потенціалу галузі з урахуванням її сильних та слабких сторін, можливостей і загроз зовнішнього середовища, у тому числі кон'юнктури світового ринку рослинних олій.

Отже, для досягнення визначеної мети розвитку олійно-жирової галузі найбільш доцільним є третій альтернативний варіант.

Реалізація поставленої мети щодо розвитку експортного потенціалу олійно-жирової галузі України та збільшення обсягів експорту олійно-жирової продукції потребує виконання наступних завдань:

1) підвищення конкурентоспроможності вітчизняної олійно-жирової продукції на світовому ринку шляхом:

— модернізації й гармонізації української системи технічного регулювання, стандартизації та контролю за безпечністю олійно-жирової продукції у відповідності з міжнародними і європейськими правилами;

— створення інституційних, економічних та організаційних умов для реалізації однієї з процедур державних закупівель — електронного реверсивного аукціону;

2) підвищення рівня забезпеченості виробників олійно-жирової галузі матеріально-технічними ресурсами шляхом удосконалення організаційно-економічного механізму часткової компенсації відсоткової ставки за кредитами, наданими на пільгових умовах;

3) підвищення рівня забезпеченості переробних потужностей олійно-жирової галузі насінням соняшнику шляхом створення та розвитку вертикально інтегрованих агропромислових об'єднань сільськогосподарських підприємств з переробними підприємствами олійно-жирової галузі, впровадження сучасних технологій вирощування соняшнику, застосування засобів митно-тарифної політики;

4) удосконалення законодавчого та правового забезпечення суб'єктів господарювання олійно-жирової галузі шляхом внесення змін до законів та нормативно-правових актів України, які регулюють правовідносини у сфері технічного регулювання та безпечності олійно-жирової продукції, державних закупівель, фінансово-кредитної, податкової, тарифної, митної та торгівельної політики;

5) спрощення процедур митного оформлення олійно-жирової продукції для експорту.

Досягнення поставленої мети та виконання цільових завдань повинно відбуватися шляхом використання відповідних методів та інструментів державної підтримки розвитку експортного потенціалу олійно-жирової галузі. Розглянемо та обгрунтуємо найважливіші з них.

Підвищення конкурентоспроможності продукції олійно-жирової галузі на світовому ринку

неможливо без суттєвої модернізації української системи технічного регулювання та її гармонізації із міжнародними, європейськими правилами. Питання технічного регулювання та безпечності продукції мають ключове значення у налагодженні ефективних зовнішньоекономічних відносин між країнами. Саме тому технічні бар'єри, а не питання тарифів, стають на заваді вільного руху товарів. Без вирішення проблем у сфері технічного регулювання та безпечності продукції олійно-жирова галузь України не зможе повною мірою використати свій експортний потенціал. Це, перш за все, необхідно для того, щоб до країн-членів СОТ та ЄС експортувалася не тільки сира соняшникова олія, але й продукція більш глибоких стадій переробки (рафінована олія, маргарин, майонез, жирові суміші та ін.), яка б не вимагала додаткових погоджень та проходження сертифікації в країні-імпортері. Крім того, впровадження європейських стандартів дозволить підвищити безпечність та якість олійно-жирової продукції, надасть можливість споживачам отримати достовірну інформацію про її властивості, що в свою чергу сприятиме підвищенню її конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

З урахуванням зазначеного та на виконання зобов'язань, взятих Україною перед СОТ (Угода про технічні бар'єри у торгівлі, Угода про застосування санітарних та фітосанітарних заходів) та ЄС щодо усунення технічних бар'єрів у торгівлі, ліберального режиму пропускання товарів на світовому ринку без створення штучних, необґрунтованих бар'єрів, в першу чергу потребують гармонізації із міжнародними та європейськими правилами національні технічні регламенти та стандарти на олійно-жирову продукцію, процедури оцінки відповідності та акредитація органів з оцінки відповідності, державний ринковий нагляд за безпечністю олійно-жирової продукції.

Технічні регламенти є найсуворішою формою нетарифного регулювання, нормативними документами прямої дії, введення яких вимагає обов'язкового дотримання передбачених ними вимог. У законі України "Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності" № 3164-IV від 01.12.2005 р. під технічним регламентом розуміється закон України або нормативно-правовий акт, прийнятий Кабінетом Міністрів України, у якому визначено характеристики продукції або пов'язані з нею процеси чи способи виробництва, а також вимоги до послуг, включаючи відповідні положення, дотримання яких є обов'язковим. Він може також містити вимоги до термінології, позначок, пакування, маркування чи етикетування, які застосовуються до певної продукції, процесу чи способу виробництва. Вимоги технічних регламентів поширюються на товари вітчизняного та іноземного походження незалежно від їх походження.

Стандартизація є одним з найбільш ефективних інструментів державного впливу на виробничі і торгівельні відносини, засобом зниження витрат, підвищення якості, безпечності та конкурентоспроможності олійно-жирової продукції. З її допомогою встановлюються єдині правила, принципи, характеристики до процесів виробництва олійно-жирової продукції, вмісту її окремих складових. Стандартизація олійно-жирової продукції, як і інших продуктів харчування, на міжнародному рівні відноситься до компетенції Комісії ФАО / ВООЗ "Кодекс Аліментаріус".

В Угодах про ТБТ та СФЗ зазначено про необхідність гармонізації процедур оцінки відповідності країнами-членами СОТ, взаємне визнання їх результатів, повідомлення СОТ про чинні процедури оцінки відповідності, що спрямовано на усунення зайвих перешкод у міжнародній торгівлі. Процедури оцінки відповідності призвані підтвердити відповідність параметрів якості та безпечності олійно-жирової продукції застосовуваним технічним регламентам і стандартам. Вони включають процедури відбору зразків олійно-жирової продукції, її випробування, здійснення контролю, оцінку, перевірку, реєстрацію, акредитацію та затвердження, а також їх поєднання.

Продукція, яка експортується до країн ЄС, в обов'язковому порядку повинна підтвердити свою відповідність документально. В залежності від виду та призначення продукції, вона повинна мати або Сертифікат Відповідності (EC Certificate of Conformity), або ЄС Декларацію Відповідності (EC Declaration of Conformity), або маркування CE (CE Mark) [14, с. 6].

Акредитація органів з оцінки відповідності має своєю метою підтвердити технічну компетентність лабораторій, які надають послуги з оцінки відповідності, та органів сертифікації. Акредитація органів з оцінки відповідності здійснюється на добровільній основі єдиним національним органом або спеціалізованими органами для всіх лабораторій і органів сертифікації. Перший спосіб акредитації є більш економічним підходом та застосовується у країнах ЄС. Проведення акредитації органів з оцінки відповідності сприяє усуненню технічних бар'єрів у міжнародній торгівлі [15, 16].

Державний ринковий нагляд за безпечністю олійно-жирової продукції та інших продуктів харчування відповідно до практики ЄС потребує створення єдиного органу контролю та інтегрованої системи контролю за принципом "від лану до столу". Це передбачає перехід від системи державного контролю виробництва продукції до системи державного ринкового нагляду за безпечністю олійно-жирової продукції та інших продуктів харчування, розміщених на ринку. Впровадження інтегрованого підходу означає забезпечення безпеки олійно-жирової продукції від місць первинного виробництва до розміщення на ринку або експорту, виходячи з того, що кожний елемент да-

ного харчового ланцюга може потенційно відобратися на її безпеці.

Таким чином, основними інструментами підвищення якості, безпечності та конкурентоспроможності вітчизняної олійно-жирової продукції на світовому ринку є гармонізовані із міжнародними та європейськими нормами національні технічні регламенти та стандарти на олійно-жирову продукцію, оцінка відповідності та акредитація органів з оцінки відповідності, державний ринковий нагляд за безпечністю олійно-жирової продукції.

Державні закупівлі олійно-жирової продукції є одним із вагоміших інструментів державної підтримки суб'єктів господарювання галузі, які спрямовані на розвиток добросовісної конкуренції та підвищення конкурентоспроможності продукції як на внутрішньому, так і світовому ринку. Але численні порушення законодавства у сфері державних закупівель та недосконалість їх організаційно-економічного механізму спотворюють сутність цього інструменту державної підтримки, обмежують доступ широкого кола суб'єктів господарювання олійно-жирової галузі до процедур закупівель внаслідок їх непрозорості та закритості, завдають значних фінансових та матеріальних збитків державі. Шляхом вирішення цієї проблеми є створення інституційних, економічних та організаційних умов для реалізації однієї з процедур державних закупівель — електронного реверсивного аукціону.

Законом України "Про внесення змін до Закону України "Про здійснення державних закупівель" щодо впровадження процедури електронного реверсивного аукціону" № 4917-VI від 07.06.2012 р. було запроваджено процедуру електронного реверсивного аукціону, яка представляє собою процедуру закупівлі в електронній формі, що передбачає проведення відкритих торгів у формі аукціону за методом зниження ціни договору (лоту), проведення якої забезпечується оператором електронного майданчика на сайті в мережі Інтернет у режимі "он-лайн", з використанням електронного цифрового підпису.

Починаючи з 01.01.2013 р. в Україні мала запровадити процедура електронного реверсивного аукціону. Але нормативно-правові акти, які необхідні для повноцінного функціонування цієї процедури державних закупівель, так і не були прийняті. Отже, застосування процедури електронного реверсивного аукціону суб'єктами господарювання олійно-жирової галузі для здійснення державних закупівель у даний час стримується низкою неврегульованих питань як на законодавчому, так і на організаційному рівні.

Здійснення державних закупівель в електронній формі отримало широке розповсюдження у різних країнах світу.

У країнах Європейського Союзу процедура проведення державних закупівель у формі електронного аукціону визначається Директивою Євро-

пейського Парламенту та Ради 2004/17/ЕК. У даний час відбуваються суттєві зміни у законодавстві ЄС про державні закупівлі, результатом яких стане перехід до середини 2016 р. всіх країн ЄС на обов'язкове здійснення державних закупівель в електронній формі.

У країнах Митного Союзу процедура державних закупівель в електронній формі також отримала широке розповсюдження. Так, у Російській Федерації федеральним законом "О размещении заказов на поставки товаров, выполнение работ, оказание услуг для государственных и муниципальных нужд" № 94-ФЗ від 21.07.2005 р. регламентовано проведення процедури відкритого електронного аукціону. В проведенні цієї процедури приймає участь 5 електронних майданчиків. Починаючи з 01.01.2014 р., відкритий аукціон державних закупівель в Російській Федерації проводитиметься тільки у формі електронного аукціону.

У Республіці Казахстан проведення державних закупівель в електронній формі розпочалося з 01.01.2008 р. з введенням в дію закону Республіки Казахстан "О государственных закупках" № 303-III від 21.07.2007 р. З 01.07.2012 р. введено новий спосіб здійснення державних закупівель — електронний аукціон ("е-аукціон") [17]. За період з 2010—2013 р.р. економія бюджетних коштів від використання процедури здійснення державних закупівель в електронній формі становила понад 1161 млн дол. США [18].

У Республіці Білорусь Законом "О государственных закупках товаров (работ, услуг)" № 419-3 від 13.07.2012 р. і постановою Ради Міністрів Республіки Білорусь "О некоторых мерах по реализации Закона Республики Беларусь "О государственных закупках товаров (работ, услуг)" від № 778 від 22.08.2012 р. з 01.01.2013 р. передбачена обов'язковість застосування електронних аукціонів для здійснення державних закупівель. Вказаним рішенням Уряду затверджений перелік таких товарів (робіт, послуг) і визначені оператори електронних торговельних майданчиків, що мають право проводити електронні аукціони, одним з яких є ВАТ "Білоруська універсальна товарна біржа" [19].

Починаючи з 2014 року, в країнах-членах Митного Союзу запроваджує єдина система електронних аукціонів, впровадження якої дозволить суб'єктам господарювання різних форм власності брати участь у державних закупівлях далеко за межами своїх країн [20].

Отже, впровадження процедури електронного реверсивного аукціону для здійснення державних закупівель є вкрай важливим для підтримки суб'єктів господарювання олійно-жирової галузі, яке сприятиме спрощенню їх доступу до державних замовлень; відкритості державних замовлень для нових постачальників; стимулюватиме залученню до участі в державних закупівлях більшого кола суб'єктів господарювання; скороченню вит-

Таблиця 2. Методи державного регулювання та підтримки розвитку експортного потенціалу олійно-жирової галузі

Форми впливу	Засоби впливу	Інструменти впливу
прямі	правові	Внесення змін до законів та нормативно-правових актів України, які регулюють правовідносини у сфері технічного регулювання та безпечності олійно-жирової продукції, державних закупівель, фінансово-кредитної, податкової, тарифної, митної та торгівельної політики
		Розробка та затвердження на законодавчому рівні державної цільової комплексної програми розвитку олійно-жирової галузі України
	адміністративні	Прогнозування обсягів виробництва соняшникової олії
		Гармонізація національних технічних регламентів та стандартів на олійно-жирову продукцію, оцінка відповідності та акредитація органів з оцінки відповідності, запровадження державного ринкового нагляду за безпечністю олійно-жирової продукції згідно з міжнародними і європейськими правилами
	економічні	Державні закупівлі олійно-жирової продукції
непрямі	економічні	Збереження ставок експортного мита на насіння соняшнику
		Часткова компенсація відсоткової ставки за кредитами, наданими на пільгових умовах суб'єктам господарювання олійно-жирової галузі
		Своєчасне відшкодування ПДВ експортерам олійно-жирової галузі
		Інформаційна підтримка українських експортерів олійно-жирової галузі з боку органів державної влади та управління щодо ринкової ситуації в країнах-експортерах олійно-жирової продукції (динаміка та структура попиту та пропозиції, рівень цін, митно-тарифний режим, нетарифні бар'єри)
	соціально-психологічні	Інформування споживачів про властивості олійно-жирової продукції з метою збільшення її попиту

Джерело: власна розробка автора.

рат часу та грошових коштів на укладання угоди про державні закупівлі; а також підвищенню конкурентоспроможності олійно-жирової продукції на світовому ринку.

Створення сприятливого економічного середовища для нарощування експортного потенціалу та збільшення обсягів експорту олійно-жирової продукції є одним з найактуальніших завдань фінансово-кредитної підтримки олійно-жирової галузі. Можливість збільшення експорту олійно-жирової продукції стримується нестачею власних оборотних коштів у суб'єктів господарювання олійно-жирової галузі для забезпечення відтворювальних процесів та інноваційно-інвестиційного розвитку.

Джерела фінансування суб'єктів господарювання олійно-жирової галузі істотним чином впливають на їх матеріально-технічний стан, забезпеченість сировинними ресурсами, кількість, якість та конкурентоспроможність виготовленої продукції, склад трудових ресурсів та рівень прибутковості. Вибір оптимальної структури джерел фінансування має особливе значення для експортоорієнтованих олійно-добувних виробництв, потреба в оборотному капіталі яких є нерівномірною протягом маркетингового року та пов'язана із сезонним характером заготівлі олійної сировини — насінні соняшнику та інших олійних культур. Ця потреба в оборотному капіталі набуває свого максимального значення на початку маркетингового року, коли розпочинається заготівля олійної сировини. Саме в цей період власних джерел фінансування оборотного капіталу недостатньо, що потребує залучення додаткових зовнішніх джерел фінансування — кредитних ресурсів. Далі потреба в оборотному капіталі у цих суб'єктів господарювання поступово знижується, а, отже, відповідно і зменшується потреба в короткострокових кредитних ресурсах. У наступному маркетинговому році такий цикл знову повторюється.

Окрім потреби суб'єктів господарювання олійно-жирової галузі в короткострокових кредитах для поповнення обігових коштів, існує і нагальна потреба в залученні середньострокових та довгострокових кредитів. Саме середньострокові та довгострокові кредити (інвестиційне кредитування) спрямовані на техніко-технологічне переозброєння виробництва із застосуванням інноваційної складової, закупівлю обладнання та устаткування для переробки олійної сировини, будівництво і реконструкцію виробничих об'єктів, підвищення конкурентоспроможності олійно-жирової продукції на світовому ринку.

Отже, необхідність залучення кредитних ресурсів на пільгових умовах для суб'єктів господарювання олійно-жирової галузі зумовлена низкою причин й специфічними особливостями процесів виробництва в галузі, а саме: сезонністю заготівлі олійної сировини; потребою формування сировинних запасів насіння олійних культур; недопущення значних цінових коливань на соціально-значимую продукцію — соняшникову олію; необхідністю запровадження інноваційних технологій, модернізації та будівництва об'єктів олійно-жирової галузі з метою збільшення обсягів виробництва та експорту олійно-жирової продукції, підвищення її якості, безпечності та конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і світовому ринках, а також гарантування продовольчої безпеки держави.

Запроваджена у 2010 р. фінансова підтримка суб'єктів господарювання олійно-жирової галузі через механізм здешевлення кредитів та компенсацію лізингових платежів має ряд законодавчих та організаційно-економічних недоліків, серед яких: часті зміни і доповнення до постанов Кабінету Міністрів України; різниця в положеннях конкурсних комісій щодо умов і критеріїв відбору позичальників для надання компенсації; значна кількість та складність оформлення докумен-

тації для отримання компенсації; прив'язка розміру часткової компенсації відсоткової ставки за кредитами в національній валюті до облікової ставки Національного банку України та інше. Разом з тим, високі відсоткові ставки за кредитами та можливість їх збільшення в односторонньому порядку банківськими установами; достатньо жорсткі вимоги щодо фінансового стану позичальників та ліквідності застави, яка повинна в два — три рази перевищувати суму позики; наявність кредитної історії; значна тривалість часу для розгляду банківськими установами заявок позичальників негативно впливають на доступність кредитування для суб'єктів господарювання олійно-жирової галузі.

Все це визначає необхідність удосконалення організаційної складової фінансово-кредитної підтримки суб'єктів господарювання олійно-жирової галузі через механізм здешевлення кредитів.

Таким чином, в якості основних засобів державної підтримки розвитку експортного потенціалу олійно-жирової галузі з метою збільшення обсягів виробництва та експорту олійно-жирової продукції пропонується використовувати сукупність інструментів правових, адміністративних, економічних та соціально-психологічних методів державного регулювання та підтримки, перелік яких наведено у таблиці 2.

ВИСНОВКИ

Отже, в результаті проведеного дослідження обґрунтовано необхідність вирішення проблем розвитку олійно-жирової галузі програмно-цільовим методом внаслідок неможливості їх розв'язання за рахунок використання діючого ринкового механізму та лише засобами галузевого чи територіального управління. Уточнено сутність програмно-цільового підходу до державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі, яке полягає в узгодженому поєднанні системи визначених цілей і завдань з сукупністю взаємозв'язаних програмних заходів та дій, спрямованих на реалізацію поставленої мети та вирішення цільових завдань щодо ослаблення або усунення проблем розвитку олійно-жирової галузі. Визначено, що основним інструментом програмно-цільового методу є державні цільові програми. Запропоновано логічну схему побудови державних цільових програм розвитку олійно-жирової галузі, основні елементи якої включають: "цілі програми" → "шляхи досягнення програмних цілей" → "способи (інструменти) досягнення мети" → "засоби, необхідні для практичної реалізації мети". Також у роботі обґрунтовано головну мету розвитку олійно-жирової галузі та обґрунтовано шляхи та засоби її досягнення.

Перспективами подальшого дослідження є розробка більш детальних заходів реалізації поставленої мети та виконання цільових завдань розвитку олійно-жирової галузі.

Література:

1. Ушаков Д.Н. Большой толковый словарь современного русского языка [Электронный ресурс] / Д.Н. Ушаков. — Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/>
2. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка [Электронный ресурс] / С.И.Ожегов, Н.Ю. Шведова. — Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ogegova/>
3. Ефремова Т.Ф. Новый словарь русского языка. [Электронный ресурс] / Т.Ф. Ефремова. — Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/efremova/>
4. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь [Электронный ресурс] / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. — Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/econ_dict
5. Грицанов А.А. Новейший философский словарь [Электронный ресурс] / А.А. Грицанов. — Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_new_philosophy/
6. Большой Энциклопедический словарь 2000 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/>
7. Энциклопедия эпистемологии и философии науки [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://epistemology_of_science.academic.ru/
8. Райзберг Б.А. Программно-целевое планирование и управление / Б.А. Райзберг, А.Г. Лобко. — М.: ИНФРА-М, 2002. — 428 с.
9. Прогнозирование и планирование экономики: [учеб. пособие] / В.И. Борисевич, Г.А. Кандаурова, Н.Н. Кандауров; [под общ. ред. В.И. Борисевича, Г.А. Кандауровой]. — Мн.: Интерпрессервис, Экоперспектива, 2001. — 380 с.
10. Зубаков В.Д. Программно-целевое планирование / В.Д. Зубаков, Г.С. Гладков. — М.: "Советское радио", 1980. — 48 с.
11. Целевые программы развития регионов: рекомендации по совершенствованию разработки, финансирования и реализации [Электронный ресурс] / [В.Я. Любонный, И.Ф. Зайцев, А.Б. Воякина, О.С. Пчелинцев и др.]. — Режим доступа: http://vasilieva.narod.ru/ru/stat_rab/book/ZPR_reg/ZPR_ogl.html
12. Петрович М.В. Управление организацией / М.В. Петрович, А.А. Брасс. — Мн.: Академия управления при Президенте Республики Беларусь, 2009. — 154 с.
13. Гречук Т.А. Державне регулювання ринку харчової продукції в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / Т.А. Гречук; Н.-д. центр індустр. пробл. розв. — Х., 2010. — 18 с.
14. Стандартизація харчової продукції в Європейському Союзі: інформаційна довідка. — К.: Верховна Рада України Європейський центр інформаційної підтримки, 2013. — 8 с.
15. Угода про технічні бар'єри у торгівлі. [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://>